

ISTORIJS ŠALTINIŲ
TYRIMAI

4

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIAUS UNIVERSITETAS

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

Sudarė
Artūras Dubonis

4

LI
LEIDYKLA

VILNIUS 2012

Knygos leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

Sutartis Nr. LIT-5-33

Redaktorių kolegija:

Darius Antanavičius
(Lietuvos istorijos institutas)

Darius Baronas
(Lietuvos istorijos institutas)

Zenonas Butkus
(Vilniaus universitetas)

Artūras Dubonis (pirmininkas)
(Lietuvos istorijos institutas)

Mathias Niendorf
(Kyljo universitetas)

Rimvydas Petrauskas
(Vilniaus universitetas)

Irena Valikonytė
(Vilniaus universitetas)

Visi leidinio straipsniai recenzuoti dviejų mokslininkų

TURINYS

<i>Artūras Dubonis</i> Pratarmė	9
--	---

Straipsniai

<i>Grzegorz Białuński</i> Surwiłłowie. Przykład kariery Litwinów w Prusach	13
The Survila family. An example of lithuanians' career in Prussia. <i>Summary</i>	43
<i>Роман Анатольевич Беспалов</i> Литовско–одоевский договор 1459 года: обстоятельства и причины заключения	45
The Lithuanian-odoyev treaty of 1459: reasons and circumstances surrounding its signing. <i>Summary</i>	62
<i>Laimontas Karalius</i> Kam reikalingos valdovų privilegijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje? Lucko miestiečių 1469 m. Kazimiero Jogailaičio privilegijos dėl naujų muitų draudimo Voluinėje teisinis, politinis ir ekonominis kontekstas 1469–1547 m.	63
Who needed sovereign's privileges in The Grand Duchy of Lithuania? Legal, political and economic context of the privileges regarding the ban on the new customs duties in Volhynia issued by Casimir IV Jagiellon to the citizens of Lutsk in 1469 (the period from 1469 to 1547). <i>Summary</i>	90
<i>Irena Valikonytė</i> Priešteisminių dokumentų funkcijos ir likimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. viduryje: šaukimų registravimo žurnalai	93
Functions and fate of pre-court documents in The Grand Duchy of Lithuania in the mid-16th century: summons registration journals. <i>Summary</i>	107
<i>Raimonda Ragauskienė</i> XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų archyvo atvejis: Dubrovnos linijos Hlebavičių dokumentų aprašai Lietuvos Metrikoje	109
The case of the noblemen's archive in The Grand Duchy of Lithuania in the 16th century: document inventory of the Dubrovna line of the Hlebowicz family in the Lithuanian Metrica. <i>Summary</i>	131

<i>Darius Antanavičius</i>	
„Cnotliwy Litwin“ (1592 m.) autorius ir teksto šaltiniai	133
The author and sources of the text of <i>Cnotliwy Litwin</i> (1592). <i>Summary</i>	153
<i>Darius Antanavičius</i>	
Originalių Lietuvos Metrikos XVI a. knygų sąrašas	157
The list of the original Lithuanian <i>Metrica</i> books of the 16th century.	
<i>Summary</i>	185
<i>Agnė Railaitė</i>	
Šveikaukų genealoginė savimonė	187
Genealogical identity of the Šveikauškas family. <i>Summary</i>	204
<i>Jonas Drungilas</i>	
Pastabos dėl lenkiškos rašybos Lietuvos Metrikos Užrašymų knygose XVI a. pabaigoje–XVIII a. antrojoje pusėje (remiantis Lazdijų ir Simno miestų aktais)	207
Remarks regarding the polish orthography in the books of inscriptions of the Lithuanian <i>Metrica</i> in the late 16th – second half of the 18th century (based on the acts of Lazdijai and Simnas towns). <i>Summary</i>	229

Diskusija

<i>Aivas Ragauskas</i>	
Žingsnis pirmyn, du atgal? Dėl 1657–1662 m. Vilniaus miesto Tarybos aktų knygos publikacijos	231
One step forward, two steps back? Regarding the publication of the Vilnius book of acts of 1657–1662. <i>Summary</i>	260

Šaltinių publikacijos

<i>Inga Ilarienė</i>	
Nuorašai ne lotynų kalba Lietuvos Metrikos knygoje Nr. 525: 1491 m. Valmieros sutartis	261
Nichtlateinische Abschriften im Buch der Litauischen Metrik N. 525: der Vertrag Von Valmiera 1491. <i>Zusammenfassung</i>	284
<i>Zenonas Butkus, Magnus Ilmjärv</i>	
JAV ambasadoriaus Maskvoje Džozefo E. Deiviso 1937 m. vizito į Baltijos šalis ir Suomiją ataskaitos	285
Reports on the visit of the United States ambassador to Moscow Joseph E. Davies to the Baltic States and Finland in 1937. <i>Summary</i>	312

Anotacijos. Recenzijos

D. Kołodziejczyk, <i>The Crimean Khanate and Poland–Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery (15th–18th Century): A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents. (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, edited by S. Faroqhi, H. İnalcık and B. Ergene, volume 47)</i> , Leiden etc.: Brill, 2011. – XXXVIII, 1098 p., facs. XVII, 2 žemėlapiai – (<i>Eglė Deveikytė</i>)	313
J. Tęgowski, <i>Rodowód kniaziów Świrskich do końca XVI wieku</i> (Biblioteka Genealogiczna, t. 9), Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2011. – 220 p., lent. – (<i>Rimvydas Petrauskas</i>)	324
<i>Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai = Acta visitationum sub domino Casimiro Pac episcopo Samogitiae anno 1675 et 1677 conscripta</i> , parengė M. Paknys (serija: <i>Fontes Historiae Lituaniae, Lietuvos istorijos šaltiniai</i> , t. 10), Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011. – XIII, 981 [1] p. – (<i>Darius Baronas</i>)	328
<i>Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.) = Acta visitationum dioecesis Samogitiae (A. D. 1611–1651)</i> , parengė L. Jovaiša (serija: <i>Fontes historiae Lituaniae, Lietuvos istorijos šaltiniai</i> , t. 11), Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011. – 478 p. – (<i>Darius Baronas</i>)	330
Santrumpos	332
Apie autorius	335
Autoriams	337

ANOTACIJOS, RECENZIJOS

Dariusz Kołodziejczyk, *The Crimean Khanate and Poland–Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery (15th–18th Century): A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents. (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy*, edited by S. Faroqhi, H. İnalcık and B. Ergene, vol. 47), Leiden etc.: Brill, 2011 – XXXVIII, 1098 p., fasc. XVII, 2 žemėlapiai. ISBN 978-90-04-19190-7*

Tam tikri totorių vaizdavimo bei įsivaizdavimo stereotipai vis dar gajūs ne tik populiariojoje, bet ir mokslinėje literatūroje. Tiek rusų tyrinėtojų, jau nuo Rusijos imperijos laikų linkstančių totoristikos diskurse sureikšminti vieno pagrindinio Rusios agresoriaus dedamąją, studijose, tiek lenkų, dažniausiai balansuojančių tarp nuožmių grobikų, mintančių iš išpirkų bei prekybos belaisviais ir kovoje prieš Maskvos galybę naudingų pagalbininkų vaizdinių, ar lietuvių, visų pirma suaktualinančių pastarąjį aspektą, kurį iškalbingai iliustruoja romantiškas palankus požiūris į Vytauto Didžiojo „pasikviestus“ į Lietuvą totorių pulkus, istorikų darbuose visų pirma išskyla totorių kaip nesulaikomų karių, nepralenkamų raitelių, rūsčių ir askečių klajoklių, atitolusių nuo bet kokių Vakarų kultūros formų, paveikslas. Panašios išankstinės nuostatos gana paplitusios ir Vakarų mokslininkų veikaluose bei pačių totorių istorinėse refleksijose. Šių stereotipų įveikai plačiuoju požiūriu yra skirtas Dariuszo Kołodziejczyko fundamentalus veikalas „Krymo chanatas ir Lenkija–Lietuva: Tarptautinė diplomatija Europos periferijoje (XV–XVIII a.)“, 2011 m. išleistas mokslinę produkciją publikuojančioje Brill leidykloje. Leidyklos serijoje, skirtoje Osmanų imperijos paveldui ir spausdinančioje pačius įvairiausių su šia tematika susijusių, itin platų chronologinį laikotarpį apimančius tyrimus, pradedant politine, socialine ir baigiant mentaliteto istorija¹, pasirodžiusi lenkų mokslininko, diplomatijos

* Už pastabas rengiant recenziją dėkoju Laimontui Karaliui.

¹ Plačiau apie minėtą knygų seriją: <http://www.brill.nl/publications/ottoman-empire-and-its-heritage?quicktabs_brill_serial_tabs=1#quicktabs-brill_serial_tabs> [žiūrėta 2012 03 20].

ir diplomatikos specialisto, tiurkologo monografija nagrinėja Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, vėliau – Abiejų Tautų Respublikos ir Krymo chanato diplomatinis santykius nuo XV a. iki abiejų valstybių žlugimo XVIII a. pabaigoje. Daugiausia dėmesio knygoje skiriama valstybių rengtų pasiuntinybių bei viena kitai adresuotų diplomatinių dokumentų, diplomatinio ceremonialo tyrimams.

Aptariamą leidinį sudaro mokslinė studija (p. v–xxix, 1–520) bei šaltinių korpuso publikacija (p. 521–1001), kurioje pateikiamas septyniasdešimt vienas XV–XVIII a. diplomatinis dokumentas. Mokslinis tyrimas, pradedamas išsamiu įvadu bei pastaba dėl tekste vartojamų vietovardžių ir asmenvardžių formų, padalytas į dvi dalis – pirmąją dalį autorius skiria chronologinei Krymo chanato politinės istorijos apžvalgai, antrąją – Krymo chanato ir Lietuvos bei Lenkijos diplomatinių santykių ir diplomatikos studijai. Po tyrimo tekstu pateikiamos LDK, Lenkijos Karalystės ir Krymo chanato valdovų dinastinės lentelės, šaltinių korpusą lydi sudarytas chronologinis skelbiamų dokumentų sąrašas, detalus publikacijos principų pristatymas, knygos gale korektiškai išskleidžiamos vartotos santrumpos, pateikiamas su aptariama tema susijusios bibliografijos sąrašas, asmenvardžių ir vietovardžių, aptinkamų tyrimo tekste, rodyklė, publikuotų raštų originalų nespalvotos faksimilės bei du LDK, Lenkijos Karalystės ir Krymo chanato žemėlapiai.

Tyrimo įvade autorius, glaustai apžvelgdamas Krymo chanato ir jo teritorijoje vėliau gyvavusių politinių darinių istoriją nuo vidurinių amžių iki XX a. pabaigos, detaliau atkreipia dėmesį į tai, ką šioje istorijoje aktualizuoja totoriams tradiciškai skiriančios dėmesio rusų (ir Sovietų Sąjungos), lenkų, vengrų, turkų, paskutinių dešimtmečių ukrainiečių, iš dalies Vakarų istoriografijos, kokią vertybinę konotaciją jos suteikia nagrinėjamam totoriškajam diskursui. D. Kołodziejczykas konstatuoja, jog absoliučioje daugumoje populiariųjų ir mokslinių studijų, skirtų Krymo totoriams, vyrauja gana siauras, įsisenėjusiais stereotipais pagrįstas Krymo chanato ir jo valdinių traktavimas – tik retų tyrimų autoriai ar šaltinių publikatoriai visai išvengia globėjiško požiūrio į tiriamą objektą kaip į dėl politinės, ekonominės nebrandos iš pat pradžių žlugti pasmerktą orientalistinę įdomybę. Verta dėmesio tai, jog istorikas demonstruoja, kad daugelis dar ir dabar įtakingų su totorių, Krymo chanato istorijos vertinimu, traktavimu susijusių klišių, išankstinių nuostatų buvo suformuotos dar Apšvietos mąstytojų veikaluose, kurių ekscentriškiausiuose pasažuose, koncentruotai iliustruojančiuose europocentrišką civilizotumo ir barbarybės kovos idealą, buvo deklaruojama, jog totoriai nusipelno būti išnaikinti kaip laukiniai žvėrys, nes minta iš plėšimų, o ne iš žemdirbystės (p. xv–xvi). Nors Krymo chanato kanceliarija, diplomatiniai santykiai su kaimynais jau yra sulaukę gana rimto tyrinėtojų dėmesio – ankstesnį mokslininkų įdirbį D. Kołodziejczykas pristato įvade, pasitelkia tyrime ir detalizuoja leidinio bibliografijoje – savo studija istorikas siekia užpildyti visą diplomatinių santykių tarp Krymo chanato ir LDK, ATR laikotarpį apimančio tyrimo, besiremiančio ir orientalistiniais šaltiniais, spragą. Mokslininkas pažymi,

kad svarbu ir pakoreguoti lenkų istoriografijoje dar XIX a. įsitvirtinusį polinkį tarp LDK ir Karūnos kanceliarijos medžiagos dėti lygybės ženklą, tad Lenkijos ir Krymo diplomatinių santykių baltas dėmes be skrupulų dangstyti liuanistine medžiaga. Įvade įvardijami tyrime keliami tikslai: pristatyti Krymo chanato politinės istorijos chronologinę apžvalgą, akcentuojant diplomatinių santykių su kaimynais raidą, apžvelgti Krymo ir LDK bei Lenkijos diplomatinių dokumentų tipologiją, panagrinėti jų turinį, aptarti diplomatinių procedūrų ir pasiuntinybių ceremonialo ypatumus. Aptardamas tyrimo chronologines ribas, autorius teigia, jog tik platūs laiko rėmai sudaro sąlygas iš pirmo žvilgsnio statiškoje kanceliarijų produkcijoje įžvelgti dokumentų formų ir turinio raidą, politinės pusiausvyros tarp diplomatinių partnerių kaitą. Įvade taip pat detaliam pristatomi knygos gale publikuojami šaltiniai. Autorius jaučia pareigą stabtelėti ir prie leidinio paantraščiame vartojamos „Europos periferijos“ sąvokos – likdamas ištikimas knygos europocentrizmo įveikimo nuotaikoms, D. Kołodziejczykas šmaikščiai taria, jog sąvokoje „Europa“ nėra nieko *a priori* teigiamo, o „periferija“ taip pat neturėtų būti suvokiama pejoratyviai, juolab kad knygoje aptariamam laikotarpiu „pažangios“ civilizuoto centro mados operatyviai pasiekdavo ne tik katalikų valdovą, bet ir Krymo chaną – renesansines rezidencijas turėjo ir Žygimantas Senasis, ir Mengli Girėjus (p. xxviii).

Leksikos pasirinkimo problemoms tiesiogiai skirta ir po įvado išspausdinta pastaba dėl vietovardžių, asmenvardžių ir kitakalbių sąvokų, kurioje knygos autorius pristato ir pagrindžia leidinyje – tyrime bei šaltinių vertimuose į anglų kalbą – vartojamą geografinių pavadinimų bei asmenų vardų formų rašymo sistemą, kuri, dera pastebėti, gana paini. Aptaręs su nagrinėjamo regiono istorinėmis peripetijomis bent šiek tiek susipažinusiame gerai suprantamas dėl skirtingų kalbinių, konfesinių, ideologinių tradicijų įtakos koegzistuojančių tų pačių vietovių, vandens telkinių, net iškilų asmenybių įvardijimo variantų kylančias optimalaus „teisingo“ pavadinimo paieškų problemas, D. Kołodziejczykas nurodo, kad standartizuotus anglų kalbos toponimus ir hidronimus – be kelių išimčių – yra linkęs keisti dabar aptariamoje teritorijoje egzistuojančioje valstybėje priimta forma. Pavyzdžiui, „standartiniai“ Vitebsko ir Polocko įvardijimai anglų kalba *Vitebsk*, *Polotsk* keičiami „politiškai korektiškai“ subaltarusintais *Vicebsk* ir *Polack* (pastarąjį anglakalbiame tekste net skaitytojui, kuriam anglų kalba nėra gimtoji, įkyriai knieti perskaityti kaip „polak“). Pasirinkdamas tekste vartotiną asmenvardžio formą, mokslininkas „progresyviai“ atsižvelgia į minimo asmens, tiesa, dažnai, kalbant apie tokius tolimus laikus, tik numanomą, tapatybę, kurią rekonstruoja pagal pastarojo konfesinę priklausomybę, tad katalikui paliekamas polonizuotas vardo variantas, o stačiatikio asmenvardis užrašomas lotyniška abėcėle fonetiškai perteikta kiriliniuose šaltiniuose paliudyta forma, kuri pabrėžtinai mėginant užfiksuoti visas fonetines ypatybes kartais įgauna kiek nerangų pavidalą (pavyzdžiui, *Xmel' nyc'kyj*). Tad, į tai atkreipia dėmesį pats publikatorius (p. xxxiii–xxxiv), pavyzdžiui, 1513 m. rugsėjo 5 d. Žygimanto Senojo

diplomatinio dokumento Mengli Girėjui vertime iš rusėnų į anglų kalbą akto koroboracija mirga grafinių formų įvairove: katalikas Lietuvos didysis kancleris Mikalojus Radvila čia įrašomas: „Mikołaj Mikołajewicz Radziwiłł“, o stačiatikis kunigaikštis Konstantinas Ostragiškis: „Prince Kostjantyn Ivanovyč Ostroz'kyj“ (p. 587). Tiurkų kalbų pavadinimai ir vardai, kurie, kaip pripažįsta istorikas, dėl įvairiakalbių šaltinių ir skirtingų tarimo tradicijų kėlė nemažą galvos skausmą (p. xxxiv), knygoje taip pat „sunorminti“ – autorius, rinkdamasis tarp kipčiakų ir ogūzų kalbų formų, pirmenybę atidavė pastarosioms, kadangi jos, bent nuo XVII a. vidurio, vis labiau įsitvirtina Krymo kanceliarijoje, be to, yra labiau paplitusios anglakalbėje mokslinėje literatūroje. Nors kai kurie D. Kołodziejczyko vietovardžių ir asmenvardžių pasirinkimo principai gali būti ginčytini, vis dėlto, itin detaliai ir korektiškai pristatyti, jie turi teisę būti taikomi ir teksto suvokimo neapsunkina.

Pirmoji knygos dalis, padalyta į tris skyrius, chronologiškai apžvelgia Krymo chanato politinę istoriją nuo XIII a. vidurio iki XVIII a. paskutinio ketvirčio – pasakojimas plėtojamas nuo Didžiosios ordos² paveldėtojų klausimo kėlimo (1 skyrius „Čingizidų paveldo beiėškant: formuojant Rytų Europą (1240–1523)“), Krymo chanato didžiausio pakilimo tarptautinėje politikoje laikotarpio fiksavimo (2 skyrius „Ant Rytų Europos šachmatų lentos: Krymo chanatas ir Lenkija–Lietuva 1523–1671 metais“) iki palaipsnio politinės ir karinės galios, savarankumo silpimo ir valstybingumo praradimo konstatavimo (3 skyrius „Stambulo ir Maskvos šešėlyje (1671–1783)“). Krymo chanato istorijos apmatai, kuriuos pateikdamas autorius mėgina – galima manyti, sėkmingai – rasti optimalią pusiausvyrą tarp lakoniškumo ir aiškaus gausios informacijos išdėstymo, papildomi būtiniais duomenimis apie LDK, Lenkijos Karalystės, taip pat Maskvos valstybės, Osmanų imperijos, Valakijos, Livonijos, net Genujos, su kuria Krymą siejo visų pirma prekybiniai interesai Kafoje, politines peripetijas aptariamam laikotarpiu. Politinės regiono istorijos apybraiža knygoje tėra karkasas, palaikantis itin išsamias Krymo chanato ir LDK bei Lenkijos diplomatinių santykių studijas, paaiškinantis kontaktų suintensyvėjimo ir ilgesnės tylos laikotarpius, nepasisėkusių ar atidėtų pasiuntinybių priežastis, diplomatinių santykių su Krymu perėjimo iš LDK į Lenkijos Karalystės žinią (po Liublino unijos LDK priklausęs pasienis su Krymo chanatu tapo Lenkijos Karalystės žemėmis). Politinėmis aplinkybėmis kartais aiškintina net diplomatinių dokumentų klauzulių kaita. D. Kołodziejczykas labai detalai pristato pasikeitimo diplomatiniais aktais, pasiuntinybių tarp Krymo ir LDK, ATR istoriją nuo pirmųjų chanų jarlykų iki paskutiniosios ATR ir Krymo chanato sutarties 1742 m. istoriją. Mokslininkas atlieka milžinišką darbą, aptardamas Krymo ir LDK, Lenkijos pasiuntinybių personalinę sudėtį, rekonstruodamas, jei įmanoma, pasiuntinių tarpusavio giminystės ryšius, saitus su valdančiąja dinastija ar įtakingais

² D. Kołodziejczykas atkreipia dėmesį į šios valstybės pavadinimo problemišumą – amžininkų vadintai Didžiąja orda (*ulu orda*) (p. 4) istoriografijoje prigijo Aukso ordos vardas. Pastarąjį pavadinimą vartoja ir knygos autorius.

kilmingųjų klanais (giminėmis), nurodydamas konkrečių diplomatinių dokumentų atsiradimo aplinkybes, tikslindamas kai kurių jų datavimą, lokalizavimą (pavyzdžiui, p. 14–15), svarstydamas vieno ar kito dokumento prototipo klausimą (p. 78 ir kt.). Tyrime įvedamas ir lyginamasis dėmuo – lyginami Krymo chanato kanceliarijos diplomatiniai aktai LDK, ATR ir Maskvos valstybei, sėkmingai panaudojami kitų mokslininkų tyrimai, kurių dosnų sąrašą autorius jaučia pareigą nuorodose pateikti skaitytojui ir tais atvejais, jei vienam ar kitam politinės, personalinės istorijos, pagalbinių istorijos mokslų srities aspektui negali tekste skirti pakankamai dėmesio. Tad aptariama studija vertinga ir kaip laiko patikrintos bei naujausios diplomatikai ir diplomatijai, politinei istorijai bei prozopografijai skirtos bibliografijos „sufleris“. Tyrime pasitelkiami šaltiniai taip pat neapsiriboja publikuojamais leidinyje.

Antra knygos dalis, skirta Krymo chanato ir LDK bei Lenkijos Karalystės tarpusavio diplomatinių aktų, visų pirma vadinamųjų taikos sutarčių, kuriomis pasikeisdavo diplomatiniai partneriai ir kurios, lydimos gausių dovanų, buvo skirtos ne taikai po konkrečių kautynių paskelbti, o intencijų palaikyti gerus tarpusavio santykius deklaravimui, tyrimui, pradedama Krymo chanato ir Lietuvos bei Lenkijos kanceliarijose vartotų kalbų apžvalga, valstybių tarpusavio diplomatinių dokumentų originalų ir oficialių vertimų, jų saugojimo problematikos aptarimu (1 skyrius „Kalba ir dokumentų saugojimas“). D. Kołodziejczyk sąmoningai daugiau dėmesio skiria Krymo chanato kanceliarijos ir jos produkcijos nagrinėjimui: tekste aptariamos chano kanceliarijoje vartotos tiurkų, slavų, „frankų“ (lotynų ir italų) kalbos, istorikas ypač detalai studijuoja tiurkiškus dokumentus, pasitelkdamas statistinį gramatinių formų tyrimo metodą demonstruoja laipsnišką arabiškais rašmenimis surašytų totoriškų dokumentų „osmanizaciją“ (jau XVII a. pirmojoje pusėje ogūzų kalbų formų raštuose keturis kartus daugiau nei kipčiakų); taip pat „reabilituoja“ rusėnų, lenkų kalbomis surašytus dokumentus, kuriuos kai kurie šiuolaikiniai turkų bei totorių tyrinėtojai linkę ignoruoti kaip nevertingus. Mokslininkas įrodo, jog slavų kalbomis diplomatiniai dokumentai sudarinėti, versti pačioje Krymo kanceliarijoje, tad jie gali tarnauti kaip puikus totorių dokumentų formuliario, raštų terminijos ar pan. tyrimų šaltinis. Ypač gražiai su gilesniu knygos tikslu – pakoreguoti Krymo totorių kaip „beraščių barbarų“ įvaizdį – siejasi bei kalbiniais tyrimams į grynosios filologijos sritį nukrypti neleidžia D. Kołodziejczyko įžvalga, jog Krymo chanato kanceliarijoje viename ar kitame arabiškais rašmenimis surašytame dokumente vartotą žodyną, net gramatinės formas dažnai nulemdavo dokumento adresatas – Maskvai skirtuose raštuose, pasak mokslininko, gausu pabrėžtinai archajiškų, dar Didžiosios ordos laikus menančių terminų, o didžiausią „osmanizuotų“ formų skaičių galima aptikti būtent Osmanų sultonui siųstų dokumentų tekstuose. Taigi demonstruojama, jog Krymo chanato kanceliarija ne tik buvo pajėgi rengti įvairiakalbius tarptautinių santykių dokumentus, jai nebuvo svetimas ir suvokimas, jog pasitelkiant kalbines priemones galima žaisti itin subtilų diplomatinį žaidimą – kandžiai nurodyti kadaise turėtą viršenybę

ar grakščiai manifestuoti vasalitetą. Beje, neutraliausią „diplomatinės stilizacijos“ išvengusią kalbą tyrinėtojas linkęs matyti Lenkijai ir LDK skirtuose dokumentuose, tad jie, kaip galintys iliustruoti realią Krymo chanato lingvistinę raidą, matyt, dar turi sulaukti ir įdėmesnio filologų žvilgsnio. D. Kołodziejczyk taip pat aptaria Krymo chanato ir LDK, ATR diplomatinių dokumentų saugojimo istoriją, originalių aktų, negausiai pasiekusių mūsų dienas, problemą ir jos priežastis, šiuolaikinių šių dokumentų archyvų susiformavimo istorines aplinkybes, kalba apie Krymo chanato ir ATR diplomatinių santykių amžininkų sudarytus Karūnos ir Lietuvos Metrikos korpusus. Būtent pastarąją, Lietuvos Metriką, istorikas nurodo kaip Krymo ir LDK bei Lenkijos diplomatinių santykių tyrimams turtingiausią šaltinį.

Atskirą dėmesį Kołodziejczyk skiria studijoje nagrinėjamų Krymo chanato diplomatinių dokumentų tipologijos klausimui (2 skyrius „Krymo taikos sutartys ir jų tipologija“). Aptardamas konkrečių dokumentų tipus, autorius diskutuoja su įtakingiausiais Krymo chanato kanceliarijos dokumentų klasifikavimo mėginimais, atliktais Michailo Berežkovo, Mirkasimo Usmanovo bei Anos Choroškevič. Atkreipdamas dėmesį, kad griežtos klasifikacijos atsiradimui kelią užkerta Krymo, taip pat LDK, Lenkijos, Maskvos kanceliarijų šaltinių terminijos, vartotos diplomatiniais dokumentams įvardyti, įvairovė ir sinonimiškumas, Krymo kanceliarijoje sudarytus dokumentus siūlo skirti į suteikčių jarlykus ir priesaikų aktus (iki XVII a. dažniausiai įvardijamus *šartname*, vėliau – *ahdname*), pagal tai, ar dokumente yra žemės valdų, kartais nepriklausančių nei suteikėjui, nei gavėjui, kartais jau priklausančių gavėjui, „suteikimo“, ar dokumentą išduodančiosios pusės (chano) priesaika dokumento adresatui. Mokslininkas atskirai aptaria ir pasitaikančius chano Lenkijos ir LDK pasiuntiniams ar chano pasiuntinių ATR valdovui pasakytų priesaikų raštiško fiksavimo atvejus bei siūlomoje dokumentų klasifikacijoje „neišsitenkančius“ chanų išduotus diplomatinis raštus.

Aptaręs Krymo chanato diplomatinių santykių su LDK ir Lenkija dokumentų tipologinę įvairovę, Kołodziejczyk detalai pristato, remdamasis konkrečių dokumentų tyrimo duomenimis, Krymo kanceliarijos raštų teksto sandaros bei fizinės išvaizdos ypatybes. Trečiajame antros knygos dalies skyriuje „Krymo dokumentų diplomatinės sekcijos ir fizinė charakteristika“ nagrinėjamos chanato diplomatinuose dokumentuose aptinkamos klauzulės: invokacija, legitimacija (patvirtinimas), notifikacija-promulgacija, individuali inskripcija ir sankcija, ekspozicija-naracija, dispozicija, manifestacija, sankcija, koroboracija, baigiamoji saliatacija, datavimas (*datatio*) ir lokacija. Dažnai atitinkamos klauzulės tyrimą palydi parankūs publikuojamuose dokumentuose aptiktų formulių chronologiniai sąrašai, kuriuose klauzulė pateikiama ir šaltinio kalba, ir išversta į anglų kalbą. Taip sukataloguotos invokacijos (p. 314–320), inskripcijos ir saliatacijos (p. 374–384), sankcijos (p. 388–404), koroboracijos (p. 405–406), datavimo ir lokacijos formulės (p. 407–415). Nagrinėdamas Krymo taikos sutarčių klauzules, D. Kołodziejczyk pasitelkia ir Osmanų sultono, LDK, ATR valdovo,

Maskvos caro kanceliarijų dokumentų formulių paraleles. Aptardamas Krymo dokumentų invokacijas, mokslininkas koreguoja Arkadijaus Grigorjevo tvirtinimą, kad religinės formulės šioje klauzulėje aptinkamos tik arabiškais – Korano – rašmenimis surašytuose Krymo diplomatinuose aktuose, islamo retoriką lokalizuoja ir kituose formuliario sanduose, konstatuoja, jog religiniai motyvai buvo būdingi ir krikščionių, ir musulmonų ankstyvųjų naujųjų laikų valdovų dokumentams. Būdingų datavimo ir lokalizavimo formulių tyrimas istoriką įgalino atkreipti dėmesį į Krymo chanato ir LDK bei ATR tarpusavio diplomatinuose dokumentuose vyravusią kultūrinę, konfesinę toleranciją, kurios stygius neretai apsunkindavo, kaip pažymi autorius, kitų to meto valstybių (Japonijos ir Kinijos, Maskvos ir Kinijos (p. 515)) diplomatinę komunikaciją – dokumentų datavime dažnai greta vartojama ir krikščioniška, ir musulmoniška metų skaičiavimo sistema. Toks dvigubas datavimas, kaip teigia D. Kołodziejczyk, gali ir pasitarnauti istorikui, bet ir suklaidinti. Lokalizacijos formulių studija tampa pretekstu detaliau pasvarstyti tradicinių Krymo chano dokumentų sudarymo vietų vietovardžių daugiavariantiškumo klausimą. Daugiausia dėmesio Krymo chanato kanceliarijos diplomatinų dokumentų formuliario analizėje skiriama legitimacijos studijai, kurioje itin detalai aptariami skirtingi koroboracijos atributai: prispaudžiamieji nišanai (*nišan*) arba tamgos (*tamga*), signetiniai antspaudai, prikabinamieji antspaudai (*baysa*), nupieštos *tugros*. Kołodziejczyk aptaria šių ženklų ištakas, vartojimo praktiką, išvaizdą bei sandarą, faktinę vietą dokumente, su būdingu skrupulingumu pateikia įrašų *nišanuose* (p. 323–325), *tugrose* (p. 348), ATR kanceliarijų originalių dokumentų nuorašuose paminėtų *nišanų* (p. 327–328), greta meniškų *tugrų* įrašomų įvadinių formulių (*sözüüm*) (p. 343–345) sąrašus, *tugrų* spalvų ir matmenų lentelę (p. 349), atkreipia dėmesį į tokias subtilybes kaip *nišanams* prispausti vartoto spalvoto rašalo „hierarchiją“ (Maskvos caras Ivanas IV, pasak istoriko, net buvo uždraudęs savo pasiuntiniams priimti raudonu, mažiausiai iškilmingu, rašalu antspauduotus dokumentus (p. 326)) ir kitas detales. Fizinės Krymo chanato dokumentų ypatybės nagrinėjamos ir aptariant medžiagas, ant kurių dokumentai surašinėti (pergamentas, „šilkinis“, venecijietiškas popierius), grafinę vartoto rašto įvairovę, „pakavimo“, siekiant užtikrinti saugų dokumento transportavimą, perdavimą adresatui, tradiciją, studijuojant dokumentų matmenis (lentelė p. 421). Ši knygos skyrių galima laikyti žymiu įnašu pagalbinių istorijos mokslo disciplinų tyrimuose.

Itin daug dėmesio skyręs Krymo Vilniui ir Krokuvai adresuotiems dokumentams, D. Kołodziejczyk atskirai apžvelgia ir LDK bei ATR raštus, susijusius su diplomatiniais santykiais su chanatu. Nuosekliai nagrinėdamas konkrečius dokumentus bei gausių pasiuntinybių seką, istorikas aptaria Lenkijos ir Lietuvos valdovų Krymui įteiktus aktus, akcentuoja karalių ir didžiųjų kunigaikščių priesaikų problemišumą, kalba apie išlikusias ATR kanceliarijose iš anksto sudarytų bei Krymo chanams patvirtinti parengtų raštų formules. Pastarųjų „ruošinių“ tradiciją autorius įrodo buvus

paplitusią ne tik ATR, bet ir Maskvos kanceliarijoje, tuo tarpu analogiškų totoriškų tekstų neaptinka, vis dėlto motyvuotai atmeta N. Berežkovo teiginį apie „pasyvią“ Krymo kanceliarijos, dažniausiai besirėmusios diplomatinio partnerio parengtais dokumentų pavyzdžiais, prigimtį (p. 442), ginčija ir nuomonę, jog kitos pusės parengtų dokumentų formulių vartojimas iliustruoja silpną diplomatiją ar neišplėtotą kanceliariją.

Aptaręs Krymo chanato ir LDK bei Lenkijos diplomatinių dokumentų ypatybes, D. Kołodziejczykas dėmesį atkreipia į diplomatinių santykių tarp valstybių kaimynių pobūdžio ir pasiuntinybių eigos klausimus (5 skyrius „Taikos sudarymo procedūra“). Mokslininkas, pasitelkdamas ir Krymo bei Maskvos diplomatinius santykius tyrinėjusių istorikų duomenis, svarsto, ar LDK, ATR ir Krymo chanatas vienas kitą traktavo kaip lygiaverčius partnerius, diskutuoja su A. Choroškevič, linkusia manyti, jog Vilnius ir Krokva Kryme laikyti vasalais. Protopografiškai studijuodamas gausius konkrečių asmenų biografinius duomenis, nagrinėdamas abiejų diplomatinių partnerių vienas kitam siųstų pasiuntinių kilmės ir socialinės padėties, diplomatinės ir podiplomatinės karjeros galimybių koreliaciją, tyrinėtojas daro išvadą, kad Krymo pasiuntinių statusas (įtakingiausių klanų atstovai, asmeniškai chanui nusipelnę žmonės, tarp kurių detaliau pristatomi italai, tarnavę Krymo valdovui) buvęs aukštesnis nei lietuvių ir lenkų pasiuntinybių dalyvių (vidutiniosios bajorijos atstovai), pažymi, jog į Bachčisarajų iš Lenkijos ar Lietuvos keliavusiuosius rangų lenkė ir į svarbiausius Europos dvarus siųstieji ATR atstovai (dažniausiai tik didikai), tačiau šią aplinkybę greičiau sieja su diplomatų „profesionalų“ poreikiu „Rytų fronte“ ir „aristokratiškesnio“ reprezentatyvumo siekiu Vakarų monarchijų akyse. Pasiuntinybių į Rytus kaip varginančios, pavojingos ir didelio intelektualinio, net fizinio pasirėngimo iš dalyvių reikalaujančios kampanijos vaizdas išskyla ir poskyriuose, aptariančiuose faktinę pasiuntinybių eigą – D. Kołodziejczykas kalba apie pagrindines į Krymą su Lietuvos ir Lenkijos valdovų dovanomis vykusiųjų laukusias transportavimo (dovanų vilkstines galėdavo sudaryti trisdešimt šeši vežimai (p. 460)) ir kelionės saugumo užtikrinimo problemas, lokalizuoja pasiuntinybėms naudotus kelius, vertingo krovinio perdavimo punktus, apžvelgia jų kaitą, aptaria pasiuntinybių kelionių trukmę, lygina pasiuntinių ir juos lydinių asmenų į Krymą ir iš Krymo skaičių ir kt. Be kitų šaltinių pasitelkiant ir pačių pasiuntinių paliktus atsiminimus, kelionių aprašymus, paraleliai įvedant Maskvos pasiuntinybių į Krymą duomenis, Maskvos pasiuntinių ataskaitas carui, aptariamoms pasiuntinių gyvenimo svečioje šalyje sąlygos, audiencijų pas valdovus eiga, oficialių priesaikų Krymo, ATR, Maskvos dvaruose ceremonias. Atskirai nagrinėjami ir konkretūs „taikos sudarymo“ ne valdovų rūmuose, o valstybių pasienyje atvejai.

Paskutiniame antrosios dalies skyriuje („Politiniai klausimai, tradiciškai aptariamai Lenkijos–Lietuvos ir Krymo abipusiuose taikos sudarymo raštuose“) D. Kołodziej-

czykas grįžta prie dokumentų turinio studijų. Istorikas išskiria septynias dažniausiai chanato ir LDK bei ATR diplomatinuose dokumentuose formuluojamas klauzules: žemių „suteikimas“ Lietuvai, įsipareigojimas turėti bendrus draugus ir bendrus priešus, Maskvos puolimo drauge už(si)tikrinimas, pasižadėjimas nedaryti žalos kito valdovo valdoms ir valdiniams, abipusis įsipareigojimas paleisti belaisvius ir kalinius, atlyginti už pagrobtas gėrybes, saugios prekybos garantavimas, reguliarių dovanų (ar duoklės) chanui ir jo palydos nariams už(si)tikrinimas, įsipareigojimas blogai nesielgti ir nesulaikyti kitos pusės pasiuntinių. Tyrinėtojas kiekvieną aspektą aptaria atskirai, sudaro parankią šių punktų „paplitimo“ publikuojamuose šaltiniuose lentelę (p. 497–499), svarsto šių tradicinių turinio formulių raidos – išnykimo ar „užsikonservavimo“ dokumentuose atvejus. Tyrinėtojas, pavyzdžiui, atkreipia dėmesį, jog net pasikeitus prekybos keliams XVII a. diplomatinuose dokumentuose chanas ir toliau tradiciškai ATR pirkliais garantuodavo saugią prekybą (p. 503–504).

Po mokslinio tyrimo tekstu publikuojamas septyniasdešimt vieno diplomatinio dokumento, sudaryto Krymo chanato ir LDK bei Lenkijos kanceliarijose, tekstas originalo ar vienalaikio vertimo kalbomis ir mokslinis vertimas į anglų kalbą (neišversti tik dokumentai italų ir lotynų kalbomis). Kiek daugiau nei pusė skelbiamų dokumentų – keturiasdešimt šeši – buvo surašyti Krymo kanceliarijoje – tai įvairaus tipo jarlykai, sudaryti chanų, vadinamųjų kalgų, oficialių chano įpėdinių, Krymo pasiuntinių ir aukštų dvaro pareigūnų bei kilmingųjų vardu, išlikę diplomatinų pasiuntinybių priesaikų tekstai. Iš Lenkijos ir Lietuvos chanatui adresuotų dokumentų skelbiama keliolika vadinamųjų taikos aktų, valdovo, diplomatinų derybų dalyvių, atstovavusių ATR, priesaikų tekstai, taip pat išlikę ATR kanceliarijos parengti, oficialiai adresato nepatvirtinti taikos sutarčių Krymui ruošinių tekstai ir kt. Publikuojamų šaltinių chronologija atliepia D. Kołodziejczyko tyrimo chronologijai ir apima platų laikotarpį nuo 1461 m. iki 1742 m. Skelbiami daugiakalbiai tekstai: be vyraujančių dokumentų lenkų (31 dokumentas) ir rusėnų kalbomis (23 dokumentai), publikatorius pateikia dokumentus tiurkų (chorezmiečių tiurkų (1), Krymo totorių ir Osmanų tiurkų sanplaika (11)), lotynų (4) ir italų (1514 m. Krymo chanato dokumentas) kalbomis. D. Kołodziejczykas aptariamoje studijoje skelbia septyniolika originalių dokumentų, du iš kurių yra Jono Sobieskio autografu patvirtintos lenkų ir totorių įgaliotų pasiuntinių priesaikų formulės, pateikia šių originalų faksimiles, tad skaitytojui suteikiama galimybė ne tik susipažinti su šių raštų turiniu, bet ir įvertinti materialią jų formą. Knygoje taip pat skelbiami į įvairias šaltinių kolekcijas, dabar saugomas Lenkijos ir Rusijos archyvuose, patekę diplomatinų dokumentų nuorašai – pastarieji paimti iš Karūnos Metrikos, Lietuvos Metrikos, „Acta Tomiciana“, 1642 m. Samuelio Otvinovskio diplomatinų Krymo dokumentų nuorašų rinkinio, Naruševičiaus katalogo (*Teki Naruszewicza*) kolekcijų. Šaltinių publikaciją D. Kołodziejczyko studijoje galima laikyti pavyzdine: skelbiamas dokumentas palydimas milžinišką publikatoriaus atliktą darbą liudijančiu moksliniu aparatu: istorikas ne tik registruoja visus išlikusius

dokumento nuorašus, vertimus ir publikacijas, bet ir atlieka to paties dokumento nuorašų skirtybių palyginimą, sugretina dokumento vertimus į rusėnų ir lenkų kalbas, koreguoja ankstesnių publikatorių šaltinio perskaitymo klaides³, tikslina kai kurių dokumentų datavimą. Publikatorius identifikuoja skelbiamuose šaltiniuose minimus Krymo chanato, Lenkijos, Lietuvos valdovus, jų šeimų narius, kilminguosius bei pareigūnus⁴, nuorodose pateikia detalias jų biogramas ar informuoja apie šią informaciją suteikiančius mokslinius tyrimus; lokalizuoja, išskirtiniais atvejais bent apytikriai, gausiai minimus vietovardžius, aptaria teritorinės jų priklausomybės kaitos peripetijas ir pan. Turėdamas galvoje, jog studiją bei šaltinius rengia plačiam ratui anglakalbių skaitytojų, kuriems LDK, Lenkijos Karalystės, Krymo chanato istorijos realijos gali būti menkiausiai pažįstamos, D. Kołodziejczykas, pateikdamas dokumentų vertimus į anglų kalbą, stabteli ir prie potencialiam adresatui keblesnėmis galinčių pasirodyti sąvokų: pavyzdžiui, stačiatikių vienuolių kontekste atsirandantys *černec*, *belec* (p. 531 ir kitur) ir kt., atkreipia dėmesį į kai kurių terminų adekvataus vertimo į anglų kalbą problemišumą (pavyzdžiui, lenkų kalbos *pan*, p. 543 ir kitur). Publikatorius aptaria ir išorines skelbiamų dokumentų ypatybes: nurodo pridėdamų antspaudų matmenis, charakterizuoja aptinkamus vandenženklis ir kt.

Visavertišką publikuotų šaltinių naudojimą gali kiek apsunkinti tai, jog leidinyje pateikiamoje vardų rodyklėje nėra įtraukti skelbiamuose dokumentuose aptinkami asmenvardžiai ir vietovardžiai. Skaitytojo patogumo sąskaita rengėjas, matyt, bandė išvengti ne tokio jau lengvo galvosūkiu – kaip vienoje rodyklėje korektiškai sudėti daugiakalbių šaltinių ir jų vertimų duomenis – sprendimo. Pažymėtina, kad knyga neturi ir autoriaus atliktam rimtam tyrimui adekvačių formalių mokslinių išvadų. Du pirmuosius pirmos dalies skyrius „pareigingai“ baigdamas poskyriais, skirtais išvadoms, tolesniame tekste autorius tokių segmentų atsisako, taip kiek sujaukdamas knygos struktūrą, ir vėliau tepateikia baigiamąsias visos studijos išvadas. Skaitytojui, besitikinčiam šiame skyriuje susipažinti su lakoniškais atlikto mokslinio tyrimo

³ Vis dėlto paminėtina, kad nuo kelių smulkių teksto rinkimo klaidelių nebuvo apdraustas ir D. Kołodziejczykas: „неприятли“ (p. 613, nr. 15) (čia ir kitur pajuodinta mano – E. D.) vietoje „неприятели“ (plg. *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 7 (1506–1539). Užrašymų knyga 7*, parengė I. Ilarienė, L. Karalius, D. Antanavičius (tekstai lotynų kalba), Vilnius, 2011, p. 328, nr. 171), „дисть“ (p. 634, nr. 9.1) vietoje „листь“.

⁴ Galima nurodyti tik vieną neseniai paskelbto leidinio *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 7* publikatorių koreguojamą D. Kołodziejczyko Krymo chanato kilmingųjų identifikavimo atvejį: skelbdamas vieną, į minėtą Lietuvos Metrikos knygą įrašytą 1507 m. liepos 14 d. dokumentą (p. 566–579, nr. 9) lenkų istorikas dokumente perskaito: „Солтанъ Али Абулган-мальла“ (p. 566), tuo tarpu *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 7* publikatoriai šioje vietoje įžvelgia dviejų asmenų – Sultono Ali („солтан Али“) ir mulos Burgano/Bulgano („Бурган“) (p. 91, nr. 29.1) vardų užrašymą. Savo traktuotę motyvuoja pastarojo asmens (Burgano) figūravimu kituose laikotarpiu Krymo chanato ir LDK (žr. *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 7*, nr. 34, 56.1); Krymo chanato ir Maskvos diplomatinuose dokumentuose (žr. *Сборник Императорского русского исторического общества*, t. 95: Памятники дипломатических сношений Московского государства с Кымом, Ногаями и Турцией, t. 2: 1508–1521 гг., под ред. Г. Ф. Карпова и Г. Ф. Штендмана, Санкт-Петербург, 1895, p. 299 ir kt.). (Už šią informaciją dėkoju *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 7* rengėjams – E. D.).

apibendrinimais, gali tekti nusivilti – „Išvados“ D. Kołodziejczykui tampa erdve diskusijoms su tam tikrais XIX ir XX a. historiografiniais štapais vertinant Krymo chanato Maskvos lemiamo sustiprėjimo ir ATR žlugimo istorijoje vaidmenį. Autorius čia sau kelia konceptualesnę tikslą pabrėžti tarp studijuotų diplomatinių partnerių, Krymo chanato ir LDK bei Lenkijos Karalystės, egzistavusią kultūrinę komunikaciją, praktikuotą abipusę toleranciją, tuo tarpu vertingi „smulkmeniškesni“ atlikto tyrimo rezultatai, neapibendrinti vienoje vietoje, taip ir lieka išsibarstę po šimtus šio monumentalaus veikalo puslapių.

Be jau minėtų D. Kołodziejczyko studijos stipriųjų ypatybių – įspūdingo indėlio į Krymo chanato diduomenės, valstybės, diplomatinės tarnybos pareigūnų prozopoprafinius tyrimus, chanato ir Lenkijos ir Lietuvos diplomatinių pasiuntinybių istoriją, diplomatinio ceremonialo, diplomatikos, sfragistikos, toponimikos, istorinės geografijos tyrimus, galima atkreipti dėmesį į tai, jog knygoje pateikiama nemažai istorinės filologijos, sąvokų istorijos sritims priskirtinų įžvalgų. Nagrinėdamas Krymo ir Lietuvos bei Lenkijos diplomatinius dokumentus, istorikas fiksuoja dokumentų terminijos kitimą: amžininkams nebesuprantamą tiurkišką *tümen* XVI a. antrajame dešimtmetyje pakeičia slaviškas *povet* (p. 55), modifikuojasi *yarlıq* reikšmė (p. 293); konstatuoja rusėnų ir lenkų kalbų įtaką Krymo chanato dokumentų žodynui (konkrečiuose totoriškuose dokumentuose aptinkamą *sala (sela)* kildina iš rusėnų *celo* (p. 775), *sem* iš lenkų kalbos *sejm* (p. 889), *panlar* iš *pan* (p. 774), taip pat nurodo „totorišką“ pėdsaką slaviškoje terminijoje (gerai žinomas *tolmač tłumacz* pavyzdys (p. 785), XVII a. lenkų kalbos *torhak* („antpuolis“) D. Kołodziejczyko kildinamas iš turkų *turğak* („sargybinis“) (p. 988). Atskiro dėmesio sąvokų apžvalgoje sulaukia ukrainietiškas diskursas – knygoje aptariamos „kazoko“ (p. 500–501) bei „ukrainos“ (p. 510 ir kitur) reikšmių kaitos peripetijos. Įvairiomis aplinkybėmis istorikas nuolat grįžta ir prie Lietuvos ir Lenkijos Krymui siųstų pinigų bei prekių įvardijimų šaltiniuose klausimo, demonstruodamas, jog šių gėrybių pavadinimui vartotos sąvokos nuolat tapdavo ir amžininkų ginčo objektu (p. 93, 129, 446 ir kitur). Atkreipiamas dėmesys ir į šaltinių tekstuose pasitaikančius potencialius „spąstus“ istorikams (pavyzdžiui, 1535 m. Sachibo Girėjaus dokumente Mengli Girėjus klaidingai vadinamas jo seneliu, nors iš tiesų buvo tėvas (p. 78).

Kołodziejczykas ne tik sėkmingai derina įvairių pagalbinių istorijos disciplinų, skirtingų humanitarinių mokslų duomenis – tyrime vaisingai pasitelkiama ir gana gausi lyginamoji medžiaga iš Maskvos valstybės, Osmanų imperijos diplomatikos, diplomatinio ceremonialo ir pasiuntinybių istorijos, tad knyga gali tapti vertingu atradimu ir visiems besidomintiems šių Krymo ir LDK, Lenkijos Karalystės kaimynių tarptautinių santykių istorija. Dėmesio vertos ir savotišku knygos leitmotyvu tampančios autoriaus išryškinamos paralelės tarp Krymo chanato ir ATR valstybių realijų, istorinės raidos ir likimo (autorius Krymo ir ATR panašumus akcentuoja kalbėdamas

apie abiejų valstybių archyvų likimus (p. 248), aptardamas svarbių prekybos centru Kafos ir Dancigo (Gdansko) pavaldumo ypatybes (p. 62), lygindamas paskutiniojo ATR karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio ir paskutiniojo Krymo chano Šachino Girėjaus „karjeras“ nuo Rusijos carienės favoritų iki valstybių valdovų (p. 216)). Galimas dalykas, šios D. Kołodziejczyko įžvalgos galėtų išaugti iki savarankiškos konceptualios lyginamosios studijos.

D. Kołodziejczyko knyga *The Crimean Khanate and Poland–Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery (15th–18th Century)* yra rimtas indėlis diplomatikos, diplomatinių santykių, totoristikos tyrimuose. Studija ne tik prisideda prie vis dar įtakingų stereotipų įveikos, tampa ir Krymo chanato, ir LDK, ATR diplomatines, kultūrinės, socialines ir politines realijas solidžiai tarptautinėje istorikų bendrijoje pristatančiu leidiniu, bet gali pasitarnauti ir kaip išsami parankinė knyga ieškantiems tikslių duomenų apie Krymo chanato kilmingųjų ir pareigūnų biografijas, valstybės geografiją, taip pat tapti vertinga kaip itin kruopščios mokslinės šaltinių publikacijos pavyzdys.

Eglė Deveikytė

J. Tęgowski, *Rodowód kniaziów Świrskich do końca XVI wieku (Biblioteka Genealogiczna, t. 9)*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2011. – 220 p., lent. ISBN 978-83-229-3180-6

Lenkų istorikas Janas Tęgowskis, gerai žinomas savo knyga apie pirmųjų trijų kartų Gediminaičių istoriją¹ ir gausiais straipsniais Gediminaičių istorijos bei genealogijos temomis, išleido monografiją, skirtą kunigaikščių Svyriškių (Svirskių) giminei. Šios giminės tyrimas yra itin komplikotas reikalas jau vien dėl gausių ir šaltiniuose neretai sunkiai atpažįstamų jos narių. Toli gražu ne visuomet dokumentuose būdavo nurodomas atskirų asmenų giminės vardas ir kunigaikštiškas titulas, o tai kelia didelių sunkumų, identifikuojant asmenis. Ne tik šiuo požiūriu Svyriškių istorija panaši į dar vienos savo istoriko tebelaukiančios kunigaikščių giminės –

¹ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław, 1999. Plg. rec. R. Petrauskas, *Lietuvos istorijos metraštis. 2001 metai. 1*, Vilnius, 2002, p. 188–192.